

ПІВНІЧНО-КРИМСЬКИЙ КАНАЛ У МЕЖАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. На території України внаслідок нерівномірного розподілу річкового стоку ще з давніх часів почали створюватись штучні водойми. Особливо це явище було і є актуальним для південного посушливого і маловодного регіону. До таких споруд належить і Північно-Кримський канал – іригаційна споруда, діюча частина якої розташована в Херсонській області.

Аналіз публікацій та досліджень. Аналіз наукової літератури з обраного напрямку дослідження показав, що є певні напрацювання. Окремим історичним аспектам Північно-Кримського каналу присвячені роботи А. Богми, А. Зотієва, І. Мохнощєкова. Дані про історію будівництва містять періодичні видання того часу, у яких наявні звіти про роботу по створенню іригаційної споруди.

Мета та завдання дослідження. *Метою* дослідження є вивчення історико-географічних аспектів Північно-Кримського каналу у межах Херсонської області. Для її досягнення вирішено такі *завдання*: 1) вивчити дефініції; 2) визначити фізико-географічні особливості Херсонської області, що зумовлюють її водозабезпеченість; 3) з'ясувати історико-географічні особливості Північно-Кримського каналу. *Об'єкт дослідження* – Північно-Кримський канал. *Предмет* – історико-географічні аспекти Північно-Кримського каналу в межах Херсонської області.

Виклад основного матеріалу. Каналами називаються штучні русла правильної форми з безнапірним рухом води за рахунок різниці обріїв вихідного й кінцевого пунктів.

По своєму призначенню розрізняють такі канали: а) судноплавні; б) зрошувальні (іригаційні); в) енергетичні (гідросилові); г) водопровідні й обводнювальні; д) осушувальні (дренажні); е) лісосплавні; є) рибохідні; ж) водоскидні.

Дефіцит водозабезпеченості окремих районів Херсонської області зумовлюється її фізико-географічними особливостями. Херсонська область

розташована в Причорноморській низовині, у Таврійській посушливій степовій зоні на півдні України.

Будівництво Північно-Кримського каналу здійснювалось у три черги [2, 4]. Відкриття першої черги відбулося 17 жовтня 1963 року об 11:45, вибухом було зруйновано останній земляний пересип на Перекопі. Червону стрічку на відкритті перерівав перший секретар ЦК КПРС Микита Хрущов. На згадку про цю подію у Красноперекопську зведено меморіальний комплекс «Три штурми Перекопу». У 1963 році вода самопливом почала транспортуватися до Красноперекопська, у вересні 1965 року - до Джанкоя, у 1971 році, за допомогою помпових станцій — до Керчі. Будівництво завершено 29 грудня 1975 року із вводом в експлуатацію Станційного водосховища. Проектна площа зрошення - 187,7 тис. га Присиваської низовини, південного узбережжя Каркінітської затоки, центральної частини степового Криму, Тарханкутського плато. Довжина магістралі 402,6 км; проектна потужність 294 м³/с води; середня ширина – 10-15 м; максимальна глибина - до 6 м.

У квітні 1979 року розпочалося будівництво другої черги. Проектна площа зрошення - 80 тис. га. Головною метою цієї черги було забезпечення водою Сімферополя і Південного узбережжя Криму, поблизу села Скворцове зведено Міжгірне водосховище (50 млн м³). Будівництво другої черги було завершено у 1986 році. З'єднувальний канал (46 км) поєднав Роздольненський і Чорноморський канали 5 насосними станціями, що піднімали воду на висоту 88м. Заплановані водосховища Заповідне-1 і Заповідне-2, південніше Сімферополя, через брак коштів так і не були побудовані [1].

15 липня 1983 року розпочалося будівництво третьої черги каналу. Проектна площа зрошення — 89,3 тис.га. Проектна потужність 100 м³/с води. Через складну економічну ситуацію в СРСР в 1980-х роках третя черга залишилась недобудованою, а будівництво четвертої черги так і не розпочато.

Одночасно з будівництвом каналу та його зрошувальних систем розвивалась інфраструктура степових районів Криму та Херсонщини,

збільшувалась чисельність сільського населення в районах інтенсивного зрошувального землеробства [5].

У наш час науковці-історики також досліджували історію будівництва. Тимченко З. у статті, що в «Історичній правді» (2014 р.), розповідає про передумови будівництва: «канал споруджено задля перекидання зарегульованого стоку Дніпра в посушливі степові райони Півдня України з метою зрошування сільгоспугідь, водопостачання Сімферополя, Севастополя, Судака, Феодосії та Керченського півострову. Рішення про будівництво прийняли 21 вересня 1950 року постановою ЦК ВКП(б) і Ради Міністрів СРСР про будівництво Каховської гідроелектростанції на річці Дніпро, Південно-Українського та Північно-Кримського каналів. Проектні та вишукувальні роботи щодо будівництва Північно-Кримського каналу та його зрошувальних систем виконував колектив Українського проектно-вишукувального інституту «Укрдіпроводгосп» (м. Київ)» [6].

У сучасних ЗМІ однією з нагальних проблем став сучасний стан Північно-Кримського каналу. Про що повідомляється: «після російської анексії Криму в 2014 році постачання води на півострів припинилося через відсутність договору з «владою» і неможливість контролю за використанням дніпровської води. У травні 2014 року Державне агентство водних ресурсів України ініціювало будівництво в районі селища Каланчак Херсонської області тимчасової дамби, що перекидає воду Північно-Кримського каналу на півострів. У 2016 році біля адмінкордону з Кримом було розпочато будівництво постійної капітальної дамби, на якій планувалося, у тому числі, встановити лічильники з обліку дніпровської води, що надходить у Крим.

На сьогодні завершено будівництво нової бетонної дамби на Північно-Кримському каналі, яка остаточно перекирила доступ дніпровської води до окупованого Росією Криму на межі материкової України з півостровом.

Призначення споруди полягає в тому, щоб заощаджена вода з Каховського водосховища зрошувала землі півдня Херсонщини. Якби канал перекирили за кілька десятків кілометрів до адмінмежі з Кримом, де є остання

стаціонарна дамба, ферми на південнішій території Херсонської області опинилися б під загрозою посухи. Тому воду туди пускали під меншим тиском, а фермери самотужки звели греблю з мішків із піском [3].

Проведені нами польові спостереження показали, що стан Північно-Кримського каналу значно погіршився. У порівнянні з минулими роками його узбережжя дуже заросли очеретом. Внаслідок зменшення проточності води дно почало замулюватись, вода стала бруднішою, зменшилась її прозорість.

Висновки. З огляду на стратегічне значення Північно-Кримського каналу як для Херсонської області, так і держави в цілому, слід звернути увагу на тенденцію змін його сучасного стану.

Список літератури

1. Богма А. Воды Днепра пришли в Крым / А. Богма // Правда. – 1963. – 18 октября.
2. Вожегова Р.А. Историчний шлях розвитку Інституту зрошуваного землеробства НААН України / Р.А. Вожегова // Зрошуване землеробство: міжвідомчий тематичний науковий збірник. – Херсон, 2014. – Вип.62. – С. 3-8.
3. Криму пояснили, коли повернуть йому прісну воду з України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://expres.online/archive/news/2018/07/06/300645-krymu-poyasnyly-povernut-yomu-prisnu-vodu-ukrayiny>
4. Мы строим Северо-Крымский. — Симферополь: Таврия, 1982.
- 5 Серман Б.Е. Днепр в Крыму : сборник / сост. Б.Е.Серман, А. К. Малин. – Симферополь: Таврия, 1977. – 254 с.
6. Тимченко З. Північно-Кримський канал. Історія будівництва // Історична правда, 13 травня 2014. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/2014/05/13>
7. Гукалова І.В. Іригація степових регіонів України: географічні особливості коадаптації природи і суспільства (на прикладі Херсонської області) / І.В. Гукалова, Д.С. Мальчикова, І.О. Пилипенко // Науковий

вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича:
Географія: зб. наук. пр. / Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. –
Чернівці: 2015. – Вип. 762-763. – С.15-23